

İzmir Şer'iyeye Sicillerine Yansıyan İhtida Vakaları

Cases of Embracing the Islam Religion in Izmir Court Records

Ahmet YİĞİT*

Özet

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda Avrupalı Devletlerinin baskıları sonucu hukuki anlamda bir takım düzenlemeler yapmak zorunda kaldı. Mısır meselesinde Avrupalı Devletlerinin de desteğini almak amacıyla 1839 yılında Tanzimat Fermanı yayınlandı. Bu ferman ile hukuki manada Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamış oluyordu. Şer'i ve Örfi hukuka göre yönetilen devlet kurumları bu tarihten sonra tebaasının tamamına eşit davranıyordu. Müslim, gayr-i Müslim ayrımı ortadan kalkıyordu. Avrupalılar yapılan bu yenilikleri yeterli görmüyorlardı. Bunun sonucunda 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı ile Müslim gayr-i Müslim ilişkileri tekrar düzenliyordu. Tanzimat Fermanı'nın yayınlandığı tarihten önce İslâm hukukuna göre ihtidâ etmek normal bir olaydı ve üstelik devlet ve halk tarafından teşvik görmekteydi. İslâm dininden çıkmak yani irtidâ, İslâm hukuku ve toplum tarafından cezası ağır olaylar arasında görülmekte idi. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yayınlanmasının ardından, ülkenin birçok yerinde daha önce İslâm'ı kabul edip gizli gizli eski dinlerini devam ettirenler tekrar ortaya çıkmağa başlamışlardır. Bu dönemde İslâm dinini tercih edip ihtidâ etmek isteyenlere gayr-i Müslim halk ve kiliseler baskı yapmağa başlamışlardır. Buna rağmen Tanzimat sonrası döneme ait İzmir Şer'iyeye sicillerinde oldukça fazla ihtidâ hareketi olduğu görülmektedir. Ticarî açıdan önemli bir mevkiye olan İzmir'de Yahudiler aileleri ile beraber en çok ihtidâ eden topluluk olarak göze çarpmaktadır. Yahudileri sırasıyla Rum ve Ermeniler en çok ihtidâ eden topluluk olarak takip etmektedirler. İslâmı seçenler sadece İzmir halkı değildir. İzmir'de ülkenin farklı yerlerinden gelen gayr-i Müslimler de ihtidâ etmişlerdir. İhtidâ edenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. İhtidâ edenlerin büyük çoğunluğu yani % 80'den fazlası on beş ilâ otuz yaş arası şahıslardan oluşmaktadır. Gençler ve kadınlar din değiştirmeye daha müsait bir yapıdadırlar.

Anahtar Kelimeler: ihtida (İslâmı kabul etme), İzmir, Yahudiler, Rumlar, Ermeniler

Abstract

In the 19th century, the Ottoman State had to make some regulations due to repressions from the European countries. The get the support of the European states in conflict about Egypt, the Ottoman State declared the Rescript of Gülhane in 1839. With this rescript, a new era in the legal system started in the Ottoman Empire. State institutions ruled according to religious and tacit laws started to treat every citizen equally with the declaration of the rescript. Muslim-non-Muslim discrimination was abolished. The Europeans did not find this reform movement satisfactory. As a result, the Reclamation Rescript was declared in 1856 to regulate Muslim and non-Muslim relations. Prior to the declaration of Rescript of Gülhane, according to Muslim religion, embracing the Islam was considered to be normal; moreover, it was encouraged by the state and public. On the other hand, abandoning Islam was regarded by Islamic law and public as an act that should be severely punished. Following the declaration of Rescripts of Gülhane and Reclamation, in many parts of the country, people who previously embraced Islam but pursuing their original creed started to emerge. In this period, those who embraced Islam but wanted to abandon it started to put pressure on the Muslim population and churches. However, many cases of embracing Islam were found in İzmir court records in the period following the declaration of the Rescript of Gülhane. Jews living in İzmir were commercially very powerful and the most cases of embracing Islam were seen in this Jewish community. Greeks and Armenians followed them. Those who were embracing Islam were not only the residents of İzmir. Many people coming from the different parts of the country embraced Islam, as well. Majority of those embracing Islam were women. High majority of these people were between 15 and 30 years old. Young people and women have more suitable nature to tergiversate.

Key Words: Embracing Islam, İzmir, Jews, Greeks, Armenians

a-Konunun Kaynakları Hakkında

Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı Devleti'nde mahkeme kayıtlarının tutulduğu birinci elden arşiv kayıtları durumunda olup mahallî çalışmalarda bölgenin sosyal, iktisadî ve idarî yapısının ortaya konmasında oldukça önemlidirler. Şer'iyeye sicilleri mahallinde görülen her türlü davanın kaydedildiği defterlerdir. Merkez ile kadılık arasındaki yazışmaların bir sureti bu defterlere kaydedilirdi¹. Şer'iyeye

* Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr.

¹ Şer'iyeye sicilleri hakkında geniş bilgi için bk. Mücteba İlgürel, "Şer'iyeye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru" *Tarih Dergisi* 28-29, İstanbul 1975, s.123-125; Ahmet Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri I*, İstanbul 1988, s.11; Yusuf Oğuzoğlu, "Şer'iyeye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIV/25, Ankara 1981-82, s.343-360; Cahit Baltacı, "Şer'iyeye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi", *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985)*, İstanbul 1985, s.127-132; Yusuf Halaçoğlu, "Şer'iyeye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru (Adana Şer'iyeye Sicilleri)", *Tarih Dergisi*, S. 28-29, İstanbul 1975, s.127-163; Rifat Özdemir, "Şer'iyeye Sicillerinin Sosyo-Ekonomik Tarih ve Halk Kültürü Açısından Önemi", *I. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Sempozyumu Tebliğler*, Malatya 1986, s.179 vd.; Şer'iyeye sicilleri ile ilgili Yükseköğretim kurumu Tez Kataloğunda, farklı üniversitelerin enstitülerinde çalışılmış bir çok yüksek lisans ve doktora çalışmaları mevcuttur.

sicilerinin tanımı ve sicillerle üzerine yapılan incelemelerle ilgili fazla ayrıntıya girmeden çalışmanın kaynakları olan İzmir Şer'iyye sicilleri hakkında bilgi vermek gerekir. İzmir Şer'iyye sicilleri Hicri 1270 Mîladî 1853-1854 yılından başlamak üzere H. 1326/M. 1908 yılına kadar olan tarih sürecinde toplam doksan dört adet defterden oluşmaktadır. Bu defterlerin H.1302/M.1884-1885 yılına kadar olan dönemdeki kayıtları daha çok kassam ve ilamlardan oluşmaktadır. Bu döneme kadar defterlerde ihtidâ ile ilgili ilam kaydına rastlanmamıştır. İlk ihtidâ örneği 21 Zilhicce 1302/1 Ekim 1885 tarih ile 41 numaralı Şer'iyye sicilinde kayıtlıdır. Son örnek 26 Cemazeyilevvel 1326/26 Haziran 1908 tarihli kaydın bulunduğu 94 numaralı şer'iyye sicilindedir. İzmir Şer'iyye sicillerinin otuz sekiz adedinde İhtidâ ilamları tespit edilmiştir. (Bakınız Tablo I) Şer'iyye sicillerinde ilamların bazılarının kenarlarında "ihtidâ" yazarken bazılarında da "din-i İslâmî kabul ilâmı" kaydı düşülmüştür. Sicillerde irtidâ yani İslâm dininden çıkarak başka bir dine geçme olup olmadığına dair bir araştırma yapılmamıştır. Esasında meseleye bu yönden de bakmak çalışmanın, din değiştirme açısından her yönüyle ortaya konmasını sağlayacaktır. Fakat bu tür bir çalışma için makale boyutlarını aşan bir araştırma gerekecektir.

İhtidâ ile ilgili kayıtların tamamı Tanzimat'ın ilanından sonraki döneme denk gelmektedir. Zaten en eski tarihli İzmir Şer'iyye sicili 1853 yılına aittir. Dolayısıyla İzmir'de Tanzimat öncesi ihtidâ hareketlerini, şer'iyye sicillerinden takip etme imkânı yoktur. Üstelik defterlerdeki ilk ihtidâ kaydı 1885 yılına ait olduğu için Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet'in İzmir içinde Müslim ve gayri Müslimler arasındaki sosyal etkileşimlerinden kaynaklanan hadiseleri görmek mümkün değildir. Tanzimat Fermanı ve uygulamaları Osmanlı Devleti'nde Müslim ve gayri Müslim halk arasında büyük değişikliklere sebep oldu². Gayri Müslimlerin hayatlarında önemli yenilikler getirdi. Gayri Müslimlerden bazıları daha önceleri ihtidâ etmiş iken Tanzimattan sonra dönemde asıl dinlerine döndüklerine dair arşiv belgelerine dayalı çalışmalar mevcuttur. Klasik Osmanlı toplumunda bir gayri Müslimin ihtidâsına yani sadece İslâm dinine geçmesine müsaade edilirdi. Klasik dönemde İslâma geçiş yani din değiştirme sadece kişiyi bağlamaktaydı. İstisna-i olarak Ermenilerin mezhep değiştirmelerine müdahale edilmezdi. Tanzimattan sonraki dönemde ise bir gayri Müslimin din değiştirmesine kilise ve cemaatler müdahale etmeğe başlamışlardır. Hatta "tanassur" yani asıl dinlerine geriye dönen daha önce ihtidâ etmiş gayri Müslim örnekleri çoğalmıştır³. Ortaylı çalışmasında bu konuda Osmanlı sınırları genelinden seçme örnekler vermiştir. Fakat bütün bunlara rağmen İzmir'de Tanzimat sonrası gelişmelerin tersine, ihtidâ hareketlerinin sayısının fazla olması dikkat çekici ve oldukça ilginç bir vakıadır⁴. Yirmi dört hicri yılda toplam 685 ihtidâ vakası yılda ortalama 28,5 kişinin din değiştirmesi demektir⁵. Esasında Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrasına ait İzmir şehri dışındaki diğer bölge ve şehirlerde ihtidâ etmiş kişiler üzerine yapılan çalışmaların çoğalması ile karşılaştırma yapma imkânı doğacaktır. İhtidâ hareketleri Osmanlı Devleti genelinde İzmir'deki gibi mi seyretmiştir? yoksa bölgeden bölgeye değişiklik mi göstermiştir.

Şer'iyye sicillerinde Tanzimat öncesi döneme ait ilamlarda yazım açısından sabit, belirlenmiş bir kural olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat Tanzimat sonrasına ait ihtidâ ile ilgili ilamlar birbirine çok yakın bir üslupla adeta şablon olarak yazılmıştır. İlk bakışta bu ilamlarda ihtidânın sebeplerini ve sonuçlarını yansıtacak bilgiler varmış gibi düşünülmesine rağmen gerçek bu şekilde değildir. Bu yazım aşağıdaki şekildedir.

1-Sicillerde kişinin asıl memleketinin neresi olduğu yazılmıştır. Eğer İzmir dışından ise nereli oldukları, İzmir'de hangi kaza, sancak, köy, semt veya mahallede ikamet ettikleri kaydedilmiştir. Buldukları mekânlarda misafir olanlar ise defterlerde belirtilmiştir.

2-İhtidâ eden kişinin kimlik bilgilerine geçmeden önce mensup olduğu topluluk, "tebaa-i devlet-i aliyenin" ibaresinden sonra belirtilmektedir.

² Bu konuda geniş bilgi için bk. Gülnihal Bozkurt, *Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara 1989.

³ Bu konuda en geniş çalışma bizim çalıştığımız dönemin dışında kalmasına rağmen bk. Halide Aslan, *Tanzimat Döneminde İhtidâ (1839-1876)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2008.; Geniş bilgi ve örnekler için bk. İlber Ortaylı, "Tanzimat Dönemi Tanassur ve Din Değiştirme Olayları", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, Ankara 2004, s.313-319; Bu çalışma Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

⁴ Osman Çetin'in bu konudaki ilk eserlerden biri sayılan eserinde toplam ihtidâ ilamı sayısı 1472 yılından 1909 yılına kadar toplam dolaylı ve direk olarak 835 adettir. 1850-1909 yılları arasındaki dönemde bulunan ihtidâ ilamı veya ihtidâ etmiş kişi sayısı ise 180 adettir. Bk. Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtidâ Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, Ankara 1994, s.35.

⁵ 685 kişiye ait ihtidâ ilam vakası esasta 648 ilamdır. 37 kişi anne babası veya kız kardeşleriyle beraber ihtidâ edip tek ilama yazılmışlardır.

3-Kişinin yaşı net bir rakam ile veya tahmini olarak yazılıp adı ve baba adı verilmektedir. Bayanların evli, bekâr veya dul olmalarına göre “bakir” veya “seyyib” diye medeni halleri de ortaya konmaktadır.

4-H.1315/ M.1897 yılından itibaren mühtedilerin Müslüman olduklarını veya böyle bir istekleri olduğunu bildiren taleplerinin “Meclis-i İdâre-i Vilayet”e bildirdikleri gün, tarih ve sayı numarası ile birlikte sicillere işlenmiştir.

5-Kişinin meclise gelerek şahitler önünde “kelimeteyn-i şehâdeteyn-i tekellüm” edince İslâmı kabul ettiği belirtilerek seçtikleri yeni İslâmî isimleri kayıtlara geçirilmektedir.

6-Şahsın mecliste İslâmı kabul etmesi ve sicile kayıt tarihi ile ihtidâ ilamı sonuçlandırılmış olmaktadır.

Tablo I: İhtidâ hareketlerinin kayıtlı olduğu İzmir Şer’iyye sicilleri ve ilam sayıları

Defter No	Kayıt sayısı	Defter No	Kayıt sayısı	Defter No	Kayıt sayısı
41	17	57	18	78	16
42	23	58	19	79	14
43	43	59	16	83	7
45	20	60	13	84	6
46	54	61	11	86	16
47	1	63	15	87	7
48	35	64	15	89	4
49	28	66	12	90	6
50	58	67	16	91	7
52	20	69	8	92	10
53	22	73	12	93	7
55	25	74	5	94	2
56	61	77	16	Toplam	685

b-Kelime Anlamıyla İhtidâ ve İhtidânın Kısa Tarihçesi

İhtidâ Arapça bir kelime olup sözlükte "doğru yolu bulmak, yol göstermek" mânalarına gelen "hüdâ" (hedy, hidâyet) kökünden türemiş olup gerçeğe ulaşmak ve doğru yolu bulmak demektir. Terim olarak inançsız iken veya başka bir dine mensupken İslâm'ı tercih edip Müslüman olmayı ifade eder. İhtidâ eden kimseye de "mühtedi" denir. Kur'an-ı Kerim'de ihtidâ kelimesi altmış yerde geçmektedir⁶. Hidâyete eren anlamına gelen ihtidâ, herhangi bir din için değil, sadece Müslüman olmayan bir kimsenin kendi dinini terk ederek İslâm dinini kabul etmesi için kullanılan İslâmî bir tabirdir. Tarih boyunca, Müslümanlarla ilişki içinde bulunan birçok gayr-i Müslimin, değişik sebep ve vesilelerle İslâm dinini kabul ettikleri görülmüştür⁷. Esasında ihtidâ kelimesi sadece İslâmî kabul etme şeklinde alınsa da, günümüzde anladığımız şekli ile din değiştirme yani ihtidâ hareketinin⁸ en eski uygulamalarının miladî II. yüzyılda Yahudilikle başladığını kabul etmek mümkündür. İsrail halkı dinlerini ve kimliklerini korumak için kendilerini çevre kültürlerden soyutlamışlardır. İrkî manada kendilerinden olmayanları da dinlerine kabul etmemekten yana tavır koyan görüşleri savunanlar mevcuttur. Bunun için Yahudilik'teki ihtidâ mekanizması diğer tek tanrılı dinlerdeki, özellikle İslâmî örneklerden ayıran noktalardan belki de en önemlisi, Yahudilikte din değiştirmenin basit ve yalın bir şهادetten ibaret olmayıp, bir süreci ve keskin kurallarla belirlenmiş bir kabul merasimini gerektiriyor olmasıdır⁹. Bu açıdan bakıldığında İslâmîyetin ihtidâ hareketlerini teşvik ettiği kanaati hâkimdir¹⁰.

İslâm hukuk sisteminde gayr-i Müslimlerin zorla din değiştirmeleri söz konusu olamaz. İslâmın ilk yayılma dönemlerinde meydana gelen ihtidâ hareketlerine bakıldığında bu tür bir zorlamanın olmadığı açıkça görülmektedir¹¹. Uzun yıllar Müslümanlarla iç içe yaşayan gayr-i Müslimlerin bir kısmının kendi

⁶ Arapça "hdy" kökünden gelen "ihtidâ" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de altmış yerde geçmektedir. Bunlardan birkaç örnek için bk. **Bakara 135-137, Al-i İmrân 20, Nisa 97-98, En'am 97, Yunus 108, Zümer 41.**

⁷ Bunlardan biri de Osmanlı Devleti'nde yönetim kademesinde görev almış kişilerden ihtidâ edenlerin konu alındığı Mehmet Şeker'in çalışması oldukça önemlidir. Bk. Mehmet Şeker, **Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtediler**, İstanbul 2007.

⁸ Metin Karabaşoğlu, "İhtidânın Özel Tarihi", *Köprü 91*, İstanbul 2005, s.165-179.

⁹ Babil'e sürülen İsrail halkı sürgünde aldığı önlemlerle kendi kimliklerini korumanın yanında dinin yozlaşmasını önlemek için sürgün dönüşünde de bu tutum ve davranışlarını sürdürmüşlerdir. Buna karşı ileri sürülen görüş ise Ezra ve Nehemya'nın tamamen millî ve siyasî, hatta iktisadî sebeplerden dolayı "seçilmiş ırk" doktrinini ortaya attıkları yönündedir. Bk. Salime Leylâ Gürkan, "Yahudilikte İhtidâ Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 7, İstanbul 2002 s.39 vd.

¹⁰ "Hristiyanlığın özünde misyoner bir din olduğu, İslâmın ise ihtidâ hareketlerini teşvik ettiği tartışma götürmez birer vâkıa iken, Yahudiliğin ihtidâ konusundaki tutumu bugün dahi, zihinlerde yeterince açıklığa kavuşmuş görünmemektedir." Bk. S. L. Gürkan, a.g.m., s.32.

¹¹ T. W. Arnold, **İntişâr-ı İslam Tarihi**, (çev. H. Gündüzler), Ankara 1971.

istekleri ile ihtidâ ettikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde ihtidâ edenler mahkemeye gelerek İslâm dinine geçtiklerini kadılar vasıtasıyla deftere yazdırabilmektedirler. İhtidâ kayıtları doğrudan veya dolaylı olarak mahkeme sicillerinde de yer alıyordu. Doğrudan ihtidâlar mahkemede, mühtedinin kendi iradesiyle Müslüman olmak istediğine dair müracaatı üzerine kayıt altına alınmaktadır. Dolaylı olarak bilinen ihtidâlar ise miras, alım-satım, kefâlet ve benzeri kayıtlarda geçen isimlerin yanında, o kişinin sonradan Müslüman olduğunu gösteren "mühtedi" kelimesinin yer almasından anlaşılmaktadır. İhtidâ kelimesi sadece gramer özellikleri ve anlamı açısından bakıldığında kişileri yanılığa düşürmeye müsaittir. İhtidâ, ekonomik, sosyal, psikolojik vb. pek çok faktörün birlikteliğiyle açıklanmaya çalışılsa da, sadece kişinin iç huzuru ile de ilgili olmayıp, yaşamın her alanına yansıyan bu hadise, her devir ve dinde meydana gelmiş, halen de gerçekleşmeye devam etmekte olan bir olgudur. İhtidâ öncelikle inançla ilgili bir durumdur. Din değiştirme yalnızca ifade veya tavır ve davranışların gözlemlenmesiyle dahi kısmen ortaya konulabilmekte, üstelik pek çok açıdan birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Sebebi, şekli, resmî ve gayri resmî süreci, tepkileri, değişimleri vb. konular, din değiştirmenin kişiden kişiye değişen sebepleri vardır¹².

Osmanlı Devleti'nde ihtidâ ile ilgili çalışmalar son yıllarda artma eğilimi göstermektedir. Fakat Osmanlı Devleti'nde ihtidâ çalışmanın en önemli problematiği, çok geniş bir coğrafyada ve farklı zaman dilimlerinde ele alınmasıdır. Çalışmalar daha çok Tanzimat Dönemi öncesine aittir. Devletin genelinde bir çözümlenmeye gidilecek veya istatistikî bilgiler verecek kadar yeterli sayıda çalışmaya daha ulaşılamamıştır. Çalışmalar bölgesel ve belirli zaman dilimlerini içine almaktadır. Bu yapılan çalışmaların değerini düşürmemekte, bilakis bu sahada yapılan çalışmaların öncüsü olduklarını göstermektedir¹³. Çalışmalarda sadece ihtidâ hareketleri ön plana çıkmaktadır. Hâlbuki ihtidâ yani İslâmdan çıkma hadisesi üzerine yapılan çalışmalar da mevcuttur. İkiisi de Osmanlı toplum yapısını ortaya koymada oldukça önemli ve birbirini tamamlayan hadiselerdir.

c-İzmir'de İhtidâ Hareketleri

İzmir Şer'iyye sicilleri içinde ihtidâ ederek defterlere kaydedilen 685 kişinin ilamı mevcuttur. Bu ilamlarda 423 adet bayan 262 adet erkek tespit edilmiştir. İhtidâ edenlerin % 61,75'si bayan, % 38,25'si erkektir. İlk ilam kaydının olduğu 1885 ilâ son ilamın olduğu 1908 yılları arasındaki miladi yirmi üç yılda ihtidâ eden bayan sayısı erkeklere oranla oldukça fazladır. Hâlbuki Bursa Şer'iyye sicillerinde ihtidâ edenlerin % 80'i erkek % 20'si bayandır. Bursa ihtidâ örneklerinin son dönemde ise bu sayı ve oran değişmiştir. 1850-1909 yılları arasında 105 erkek 75 bayan ihtidâ etmiştir. İhtidâ eden erkeklerin oranı % 80'lerden %58'e düşmüştür. Bayanların kendi başlarına karar vermeleri veya kendilerine baskı yapılmaması, Tanzimat sonrasında ihtidâ hareketlerinde sayılarının artmasına sebep olmuştur.

Sicillerde kaydedilen mühtediler yani ihtidâ eden kişiler için özellikle bayanların medenî halleri de kaydedilmiştir. Bunlardan 316 adedinin medenî halleri şu şekildedir. "Bakir" kaydı 212 bayan için düşülmüştür. 16 adet "bakire" kaydı arasında iki tanesinde "Buluğ-u bakire" ve "Bakire-i buluğ" diye yazılmıştır. 8 adet "bikr" kaydı mevcuttur. Dul kaydı 20 adet olup 2 tanesinde dul hanım diye yazılmıştır. Arapça olan seyyibe yani dul olarak yazılanların sayısı ise 58'dir. İhtidâ eden bayanlardan 3 adedinin medenî halleri hanesinde evli kaydı vardır. Bu kayıtlara yaşları küçük olanların ve erkeklerin medenî halleri yazılmadığından dahil edilmemiştir. Dolayısıyla sicillerde toplam ihtidâ edenlerin sayısı ile sadece medenî halleri yazılanların sayısının birbirini tutmaması normaldir.

¹² H. Aslan, age., s. 2.

¹³ Bu çalışmalar şunlardır: Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtidâ Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)* Ankara 1999; Kamil Çolak, *XVI. Yüzyılda İstanbul'da İhtidâ Hareketleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2000.; Esra Karadağ, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında (1800-1850) Anadolu'da İhtidâ Hareketleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Sivas 2005); Havva Selçuk, "Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri'de İhtidâ Hareketleri (1645-1665)", *Dinî Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos S.13 Ankara, 2002, s.165-176; Havva Selçuk, "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere göre Rumeli'de İhtidâ Hareketleri (1432-1482)" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.12, Kayseri 2002, s.89-104; M. Akif Erdoğan "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtidâ Meselesi (1580-1640)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s.163-170; Ali Açık, "Şer'iyye Sicillerine Göre Tokat'ta İhtidâ Hareketleri (1772-1897)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 23, Erzurum 2004, s.171-193; Alaaddin Aköz, "Konya'da İhtidâ Hareketleri ve Osmanlı Mahkemesi (1640-1705)", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Konya 2000, s.547-559; Osman Çetin, "Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre Anadolu'nun İslâmlaşması sürecinde İhtidâların Yeri ve Bazı İhtidâ Kayıtlarının Düşündürdükleri", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1990; Abdullah Saydam, "Türk Toplumunda Cemaatler Arası İlişkiler ve Din Değiştirme Olayları: Trabzon Örneği (1794-1850)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ocak-Şubat 2005, İstanbul 2005, s. 47-72; Kenan İnan, "Trabzon'da İhtidâ Olayları (1648-1656)", *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, Trabzon 2000; Mehmet Şeker, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İhtidâ Etmemin Şartları, Tanzimat Sonrası Belgeler Işığında", *Diyanet İlmî Dergisi*, S.41, Ankara 2005, s.71-86.

1-İhtidâ Edenlerin Yıllara Göre İlamlarının Dağılımı

İlamların kaydedilmiş olduğu tarihlere bakılarak yıllara göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir. (Bakınız Tablo II) Tarih olarak hicri tarihlerin verilmesi tercih edilmiştir. Ay yılı ile güneş yılı arasındaki on bir günlük fark yılların net olarak karşılına bir yıl yazılmasına engel teşkil etmektedir. Sürekli iki yıl yazmak gerekeceğinden tercih, defterlerdeki verilere uygun olarak, hicri yılları vermeden yana kullanılmıştır. İhtidâ eden kişiler arasında kaydın tutulduğu tarih yazılmamış olan 3 kişi 1319 yılı vakıalarının olduğu defterde arka arkaya kayıtlıdır¹⁴. Dolayısıyla bunları 1319 senesi içinde saymak mümkündür. Diğer ikisi de 1309 yılı ilamlarının bulunduğu defterde kaydedilmiştir. İhtidâ edenler arasında en az kaydın bulunduğu yıl bir kişinin ihtidâ ettiği 1302 yılıdır. 1314 senesinde 75 kişinin ihtidâ ettiğine dair ilam kaydı vardır. Bu kayıtlarda geçen 75 kişilik ihtidâ eden grup, toplam ihtidâ edenlerin içinde % 10,9'luk bir paya sahiptir. Bu dönem Haziran 1896 ila Haziran 1897 arasındadır. Bu tarihte İzmir'i birinci derecede etkileyen veya ihtidâları körükleyecek bir hadiseye rastlanmamıştır. 1311 yılında ise 59 kişinin ihtidâ ettiği anlaşılmaktadır. Bu rakamın genel toplama oranı %8,6'dır. Bu da 1314 yılından sonraki en çok ihtidâ hareketinin kaydedildiği ikinci yıldır.

Tablo II: İhtidâ ilamların yıllara göre dağılımı

Hicri Yıl	Adet	Yüzde	Hicri Yıl	Adet	Yüzde
1302	1	0,145985	1315	34	4,963504
1303	18	2,627737	1316	24	3,50365
1304	21	3,065693	1317	26	3,79562
1305	38	5,547445	1318	36	5,255474
1306	22	3,211679	1319	21	3,065693
1307	33	4,817518	1320	13	1,89781
1308	25	3,649635	1321	35	5,109489
1309	32	4,671533	1322	14	2,043796
1310	28	4,087591	1323	13	1,89781
1311	59	8,613139	1324	26	3,79562
1312	22	3,211679	1325	15	2,189781
1313	30	4,379562	1326	19	2,773723
1314	75	10,94891	Tarihsiz	5	0,729927
			Toplam	685	100

2-İhtidâ Edenlerin Milliyeti

Şer'iyye sicillerinde ihtidâ eden kişilerin milliyeti tablo III'te gösterilmiştir. Siciller arasında bir mühtediye ait ilam metninin oldukça kötü olması dolayısıyla milliyeti kısmı okunamamıştır. Kayıtlarda 32 adedinde ihtidâ edenlerin milliyeti belirtilmeyerek boş bırakılmıştır. Sicillerde Bulgar, Rum, Ermeni milliyet olarak gösterilirken, dinlerde Hıristiyanlık da bir milliyet olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti sınırları dışında olan Avusturyalıların dinleri belirtilmeksizin Avusturya milletinden şeklinde gösterilip kaydedilmişlerdir. Sayıları 4 olan Avusturyalılarından birisi için "Avusturyalı Katolik" kaydı düşülerek mezhebi dahi verilmiştir. 2 kişi Latin milletinden kabul edilerek kaydedilmişlerdir. Milliyet olarak 1 Bosnalı ve 5 adet Bulgar kaydı bulunmaktadır. İhtidâ eden 55 adet Ermeni arasında sadece 1 tanesi mezhebiyle beraber "Katolik Ermeni" şeklinde gösterilmiştir. Milliyeti belirtilmeyip sadece mensup olduğu din yazılan 3 adet Hıristiyan görülmektedir. Hıristiyanlardan 1'i için Hıristiyan Katolik kaydı vardır. Yahudi ve Musevilerin sicillerdeki kayıtlarda farklı iki grup şeklinde yazıldıkları görülmektedir. Burada Yahudi ve Musevi diye ayrılmasında neyin ölçüt olarak alındığı hakkında bir bilgi verilmemiştir. İhtidâ eden Musevilerin toplam adedi 53'tür. Yahudi adedi ise 328 ile toplam ihtidâ edenlerin arasında % 47'lik bir oranla neredeyse yarıya yakındır. Musevilerle birleştirildiğinde % 55,5'luk bir orana ulaşmaktadırlar. Bu da İzmir'de 1885-1908 yılları arasında, şer'iyye sicillerine yansıyan ihtidâ edenlerin içinde en yüksek paya Yahudi ve Musevilerin sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kadıların kayıtlarda Yahudiliği bir ırk, Museviliği de Yahudi ırkına mensup olmayıp, Hz. Musa'ya inananlar olarak ayırıp ayırmadıkları bilinmemektedir. Fakat sonuçta sicillere Yahudi ve Musevi olmak üzere farklı iki grup olarak kaydetmişlerdir. Bu belli defterde meydana gelmiş bir yazım veya tercih değildir. Aynı defterlerde hem Yahudi, hem de Musevi kaydı vardır. Bunların içinde birer adet Macar Yahudisi, Romanya Yahudisi ve Rusya Devleti Yahudisi diye kaydedilmiş olan kişi de vardır. İhtidâ eden Rum sayısı 196 kişidir. Yunan olarak 5 kişi kaydedilmiştir. Bunlardan biri hem Yunan hem de Rum diye kaydedilmiştir. Rumlar İzmir Şer'iyye sicillerinde Yahudilerden sonra adı geçen dönemde % 28,6 ile toplam ihtidâ edenlerin içinde ikinci sırada bulunan topluluk durumundadırlar. Yunanlı diye kaydedilenlerin ilave edilmesiyle bu

¹⁴ İzmir Şer'iyye Sicilli 69, s.42.

oran % 29,3 rakamına ulaşmaktadır. İhtidâ eden Ermenilerin oranı ise genel toplamın içinde % 8’lik bir oranı oluşturmaktadır.

Tablo III: İhtidâ Edenlerin Milliyetlerini Gösterir tablo

No	Milleti	Adedi	Yüzde
1	Okunamayan	1	0,145985
2	Avusturya	4	0,583942
3	Milliyeti belirtilmemiş	32	4,671533
4	Bosnalı	1	0,145985
5	Bulgar	5	0,729927
6	Ermeni	55	8,029197
7	Hıristiyan	3	0,437956
8	Latin	2	0,291971
9	Musevi	53	7,737226
10	Rum	196	28,61314
11	Yahudi	328	47,88321
12	Yunan	5	0,729927
	Toplam	685	100

3-İhtidâ Edenlerin Yaşları

Sicillerde ihtidâ eden toplam 685 kişinin 562’sinin yaşları kaydedilmiştir. Kayıtlarda yaşları yazılmamış olanların sayısı ise 123’tür. Kayıtlarda mevcut olan yaşlara göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. (Bakınız Tablo IV) İhtidâ ilamlarında anne kucağında altı aylık olarak kaydı düşülmüş bir bebek de mevcuttur. 0,5 yaş ile 14 yaş arasındaki ihtidâ ilamına yazılmış olan çocukların oranı toplam ihtidâ edenlerin içinde % 3,27’lik bir paya sahiptir. Bu çocukların ihtidâ etmelerinde ailelerinin etkisinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır¹⁵. Yaşları küçük olanların kayıtları genelde aileleriyle beraber ilama yazılmıştır. İlamlarda çok fazla ayrıntı olmadığından olayın psikolojik ve sosyal boyutları hakkında bilgi elde edilememiştir. İhtidâ edenlerin en yüksek sayı ve orana sahip oldukları yaş ise 18’dir. Bu yaşta ihtidâ eden 94 kişinin genel toplama oranı ise %16,7’dir. Diğer en çok ihtidânın bulunduğu yaş olan 20 yaşında ise 83 kişi bulunmakta ve % 14,7’lik orana sahiptirler. 15 yaş ile 18 yaş arasında ihtidâ edenlerin toplam ihtidâ edenlere oranı %32,27’dir. 15 yaş ile 20 arasında ihtidâ edenlerin toplam ihtidâ edenlere oranı % 56,04’tür. Yirmi yaş altında ihtidâ edenlerin toplam ihtidâ edenlere oranı % 60,32’dir. Görüleceği gibi ihtidâ edenler genelde genç nüfustur¹⁶. Bir başka deyişle din değiştiren veya din değiştirmeye meyilli topluluk genç nüfustur. 15 yaş ile 30 yaş arasındaki ihtidâ etmiş olan kişilerin, toplam ihtidâ edenlere oranları ise % 85,4’e denk gelmektedir. Yaşları 30 ve otuz yaş altında olanların ihtidâ edenlerin toplam ihtidâ edenlere oranları ise % 89,67’dir. Defterlerde ihtidâ ilamlarında yazılan en yaşlı kişiler altmış yaşındadırlar. Otuz bir yaş ve üzeri ihtidâ edenlerin toplam ihtidâ edenlere oranı % 10,33’lük bir paya sahiptirler. Yaş arttıkça ihtidâ edenlerin sayısında azalmalar olmaktadır. Genel toplama göre ihtidâ edenlerin oranlarında düşmeler olmaktadır.

Tablo IV: İhtidâ Edenlerin Yaşlarını Gösterir Tablo

Yaşı	Adedi	%	Yaşı	Adedi	%
0,5	1	0,177936	24	11	1,957295
1,5	1	0,177936	25	46	8,185053
3	1	0,177936	26	13	2,313167
4	5	0,88968	27	2	0,355872
5	2	0,355872	28	14	2,491103
6	2	0,355872	29	3	0,533808
8	3	0,533808	30	16	2,846975
9	1	0,177936	31	2	0,355872
10	2	0,355872	32	6	1,067616
11	4	0,711744	33	1	0,177936
12	1	0,177936	34	1	0,177936
14	1	0,177936	35	23	4,092527
15	13	2,313167	36	3	0,533808
16	33	5,871886	38	3	0,533808
17	47	8,362989	40	6	1,067616
18	94	16,72598	42	2	0,355872
19	45	8,007117	45	4	0,711744

¹⁵ Çocukların ihtidâları ile ilgili dini ve sosyal yönleri açısından oldukça fazla ve detaylı bilgi için bk. H. Aslan, agt., s.30 vd.

¹⁶ Bursa Şer’iyye sicillerinde de yaşı bilinenler içinde yaşları 13 ila 25 yaş arası en yüksek pay ile %24,19’lük bir orana sahiptir. Yaşı verilenler içinde ise % 68’lik bir orana sahiptir. Bk. O. Çetin, age., s.43.

20	83	14,76868	55	2	0,355872
21	20	3,558719	56	1	0,177936
22	25	4,448399	60	4	0,711744
23	15	2,669039	Toplam	562	100

4-İhtidâ Edenlerin Almış Oldukları Yeni İslâmî İsimler

Müslüman olmak suretiyle hidâyete eren şahısların adları, Müslümanların kullandıkları isimlerle değiştirilirdi. Bir mühtedinin isminden bahsedilirken kendi adından sonra Müslüman olmayan babasının isminin yerine "Allah'ın kulu" anlamına gelen Abdullah adı kullanılırdı. İlamlarda baba adı olarak Abdullah yazıldığına dair iki örnek vardır. Zaten diğerlerinde baba adı da yazılmamıştır. İlamlarda kişilerin kendi seçtikleri İslâmî adlar yazılmış bu tarihten sonraki baba adları ile ilgili bir kayıt da yoktur. Toplam 685 ihtidâ kaydı arasında 4 kişinin Müslüman olduktan sonra almaları gereken yeni İslâmî adları yazılmamıştır. Geriye kalan kişiler 254 adet farklı İslâmî yeni ismi kullanmışlardır. (Bakınız Tablo V) İsimler tabloda yazılırken bayan ve erkek olarak ayrıma gidilmeksizin beraber yazılmıştır. Fatma ismi bayanlar arasında en çok tercih edilen isimdir. Yazımda Fatma Zehra veya Arapça tamlama şekliyle Fatmatü'z-zehra şeklinde iki farklı şekilde kaydedilmiştir. Fatma ismi tek kullanılan şekli ile 53 kişi tarafından tercih edilmiştir. Bunun genele toplama oranı % 7,73'tür. Fatma ile başlayan birleşik isimlerin toplamı 189 adet olup genel toplamdaki isimlere oranı ise %27,59 dur. Erkeklerde en çok tercih edilen isim Mehmet ve Mehmet ile beraber kullanılan birleşik isimlerdir. Toplam 71 defa isim olarak tercih edilen Mehmet'in genel toplama oranı ise % 12,26'dır. Hatice ismi de bayanların tercih ettikleri isimler arasında geçmektedir. Hatice ve Hatice ismi ile yapılan birleşik isimlerin sayısı 47 olup toplam isimlere oranı ise % 6,86'dır. Emine ismi tercihte 38 adet ile genel toplama göre oranı ise % 5,54'e denk gelmektedir. Ayşe ismi müstakil ve birleşik haliyle 33 defa tercih edilmiş genel toplama göre oranı ise % 4,81'dir. Ali ismi tek başına 15 birleşik olarak 31 adet kullanılarak toplam isimlere oranı % 4,52'dir. Ahmet ismi tek başına 15 defa kullanılırken toplama göre % 2,18'lik orana sahiptir. Ahmet birleşik isim olarak 29 defa kullanılmış ve oran olarak % 4,23'e eşittir.

Tablo V: İhtidâ Edenlerin Almış Oldukları Yeni İslâmî İsimleri Gösterir Tablo

Sıra no	İsim	Adet		İsim	Adet
1	Abdullah	4	35	Ayşe İsmet	1
2	Abdurrahim	1	36	Ayşe Makbule	4
3	Abdurrahman Şevki	1	37	Ayşe Mürşide	2
4	Adile Makbule	1	38	Ayşe Mürüvvet	1
5	Ahmet	15	39	Ayşe Nuriye	1
6	Ahmet Cemil	2	40	Ayşe Sedriye	1
7	Ahmet Hamdi	1	41	Ayşe Sıdıka	2
8	Ahmet Hulisi	1	42	Ayşe Sultan	1
9	Ahmet Kamil	1	43	Ayşe Şefika	2
10	Ahmet Kazım	1	44	Ayşe Vecihe	1
11	Ahmet Nuri	3	45	Ayşe Zehra	1
12	Ahmet Pir Reşid	1	46	Azize	1
13	Ahmet Rağb	1	47	Bahriye	1
14	Ahmet Sabri	1	48	Bayram Ethem	1
15	Ahmet Şakir	1	49	Bayram İsmail	2
16	Ahmet Teyfik	1	50	Bedri	1
17	Ahsen	3	51	Belirtilmemiş yok	4
18	Ali	12	52	Cemile	2
19	Ali Hidayet	1	53	Derviş Ali	1
20	Ali Murat	1	54	Edibe	1
21	Ali Recep	1	55	Emine	29
22	Ali Sabri	1	56	Emine Canan	1
23	Alırza	15	57	Emine Fahriye	1
24	Aliye	2	58	Emine Fitnat	1
25	Asiye	1	59	Emine Kadriye	1
26	Atike	1	60	Emine Makbule	2
27	Ayşe	9	61	Emine Münire	2
28	Ayşe Beyza	1	62	Emine Seyide	1
29	Ayşe Binnaz	1	63	Esmâ	2
30	Ayşe Fahriye	1	64	Fatma	53
31	Ayşe Fermus	1	65	Fatma Ahsen	4
32	Ayşe Firdevs	1	66	Fatma Aliye	2
33	Ayşe Hatice	1	67	Fatma Ana	1
34	Ayşe İrfan	1	68	Fatma Bergüzar	1
			69	Fatma Binnaz	6

70	Fatma Cemile	2
71	Fatma Elmas	1
72	Fatma Emet	1
73	Fatma Feride	1
74	Fatma Fıtnat	1
75	Fatma Gülaraz	1
76	Fatma Habibe	1
77	Fatma Hanım	1
78	Fatma Hayriye	4
79	Fatma Hesna	1
80	Fatma Hidayet	2
81	Fatma Hikmet	2
82	Fatma Huriye	1
83	Fatma İkbal	3
84	Fatma Kadriye	1
85	Fatma Kamer	1
86	Fatma Kamile	1
87	Fatma Makbule	22
88	Fatma Melek	2
89	Fatma Münevvere	1
90	Fatma Münire	2
91	Fatma Müyesser	1
92	Fatma Naciye	9
93	Fatma Naime	1
94	Fatma Nezahat	1
95	Fatma Nimet	1
96	Fatma Pakize	1
97	Fatma Sabire	1
98	Fatma Sedriye	1
99	Fatma Seraf	1
100	Fatma Surure	3
101	Fatma Şadiye	1
102	Fatma Şahende	1
103	Fatma Şükriye	1
104	Fatma Ülfet	1
105	Fatma Zehra	8
106	Fatmatü'z-zehra	38
107	Fehda ?	1
108	Feride	1
109	Fıtnat Hanım	1
110	Firdevs	1
111	Galip	1
112	Gülsüm	1
113	Hacer	2
114	Hacı Mehmetali Efendi	1
115	Hafize	2
116	Hafize Münire	1
117	Halil İbrahim	2
118	Halil Refet	1
119	Halime	1
120	Hamide	1
121	Hasan	10
122	Hasan Eşref	1
123	Hasan Hüseyin	2
124	Hasene	1
125	Hatice	16
126	Hatice Binnaz	1
127	Hatice Fahr	2
128	Hatice Havva	1
129	Hatice Hayriye	1
130	Hatice Hesna	1
131	Hatice Hikmet	1
132	Hatice İhsan	1
133	Hatice İkbal	2
134	Hatice İnyet	1
135	Hatice Kamile	1
136	Hatice Lütfiye	1
137	Hatice Makbule	9
138	Hatice Mürşide	1

139	Hatice Naciye	1
140	Hatice Nadide	1
141	Hatice Nahide	1
142	Hatice Nesibe	1
143	Hatice Sena	1
144	Hatice Sıdika	1
145	Hatice Vahide	1
146	Hatice Zeynep	1
147	Havva	1
148	Hayriye	3
149	Hediye	2
150	Hidayet	1
151	Huriye	5
152	Hürriyet	1
153	Hüseyin	9
154	Hüseyin Davud	1
155	Hüseyin Hidayet	1
156	İbrahim	16
157	İbrahim Ethem	3
158	İbrahim Necip	1
159	İhsan	1
160	İkbal	1
161	İsa	1
162	İsmail	7
163	İsmail Hakkı	1
164	İsmail Safer	1
165	İsmet	1
166	Kadriye	1
167	Kalender	1
168	Kamile	2
169	Kara Ali	1
170	Lütfiye	4
171	Mahmud	1
172	Makbule	21
173	Makbule Nazike	1
174	Makbule Nuriye	1
175	Makbule Servet	1
176	Mehmet	22
177	Mehmet Akif	1
178	Mehmet Arif	1
179	Mehmet Bey	1
180	Mehmet Cemil	1
181	Mehmet Emin	3
182	Mehmet Hakkı	1
183	Mehmet Hayri	1
184	Mehmet Hidayet	7
185	Mehmet Hulisi	1
186	Mehmet İzzet	1
187	Mehmet Kadir	1
188	Mehmet Kadri	1
189	Mehmet Kamil	5
190	Mehmet Lütü	1
191	Mehmet Necati	1
192	Mehmet Niyazi	4
193	Mehmet Nurettin	1
194	Mehmet Nusret	1
195	Mehmet Raşit	1
196	Mehmet Refet	1
197	Mehmet Reşid	1
198	Mehmet Rıza	1
199	Mehmet Sabri	1
200	Mehmet Sadık	1
201	Mehmet Şakir	1
202	Mehmet Şemsi	2
203	Mehmet Şevki	1
204	Mehmet Tahir	2
205	Mehmet Teyfik	3
206	Mehmet Ziya	1
207	Mehmetali	13

208	Melek	2
209	Minure	1
210	Muharrem	1
211	Musa Kazım	1
212	Mustafa	11
213	Mustafa Ali	1
214	Mustafa Hilmi	1
215	Mustafa Nesim	1
216	Mustafa Nuri	1
217	Mustafa Şükrü	1
218	Münire	1
219	Naciye	6
220	Naciye Pakize	1
221	Nahire	1
222	Naile	1
223	Nazike	1
224	Nazmiye	1
225	Nebiye	1
226	Nezire	1
227	Osman	4
228	Osman Nuri	3
229	Ömer	1
230	Raziye	1
231	Refika	1

232	Refiye	1
233	Rızkullah	1
234	Saadet	1
235	Sabire	1
236	Sabriye	1
237	Sadi	1
238	Sadiye	1
239	Sadiye Ahsen	1
240	Safiye	3
241	Salih	1
242	Samiye	1
243	Selahaddin Kadri	1
244	Serçelim ?	1
245	Sıdika	1
246	Su Melek	1
247	Süleyman	3
248	Şaban	1
249	Şükrü	1
250	Teyfik	2
251	Ümmügülüm	1
252	Yusuf	4
253	Yusuf Ziyaeddin	1
254	Zehra	

5-İzmir Dışından Olup İzmir’de İhtidâ Edenler

İzmir’de ihtidâ edenlere bakıldığında başka şehirlerden bu şehre gelmiş veya şehirde misafir olarak bulunanların oldukça önemli bir yekun tuttıkları görülmektedir. İzmir şehri haricinden olan ve sicillere memleketleri yazılan 151 kişi mevcuttur. İzmir dışından şehre gelip ihtidâ edenlerin sayısı, memleketleri ve milliyetleri tabloda gösterilmiştir. (Bakınız Tablo VI) Bu tabloya göre İzmir dışından şehre 72 farklı yerden gelenler vardır. Bu şehrin ticarî bakımından önemli bir konumda olduğunu ve çok değişik şehirlerle irtibatı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İhtidâ edenlerden milliyeti belirtilmemiş olan 11 kişi vardır. Bunlardan birinin isminin Yorki veya Yorgi olması dolayısıyla Rum, diğerinin de Ohannes olarak yazılması Ermeni olma ihtimallerini arttırmaktadır. Adı geçen 151 kişinin 68 adedi Rum kökenlidir. Bu da Ege bölgesi ve adalardan gelenlerin sayısının yüksek olması dolayısıyladır. Yahudi ve Musevi milletine mensup olanların adedi 36’dır. Ermenilerin sayısı 29’dur. Geriye kalan 7 kişi ise 2 Latin, 3 Bulgar ve 2 Katolik olarak kaydedilmişlerdir. Ayrıca kayıtların büyük çoğunluğunda, ihtidâ edenlerin ikamet ettikleri adreslerde misafiren bulduklarına dair kayıt düşülmüştür. Bu konuda fazla bir ayrıntı veya bilgi edinilecek emare olmadığından üzerinde durulmamıştır. Fakat bu evlerde misafiren kalan kişilerin, bu ailelerin yanında ne amaçla kaldıkları veya bir iş için mi istihdam edildikleri de belli değildir.

Beyrut’tan gelip İzmir Nalınca Hanı’nda misafir olarak kalan Rum milletine mensup Corci İslâmî adıyla Hasan şehir dışından gelip ihtidâ eden bir kişidir¹⁷. Kişinin Nalınca Han’da kalması mesleği yazılmamış olmasına rağmen onun ticaretle uğraştığı izlenimi uyandırmaktadır.

Aslen Bulgaristan’dan olan ve beş yıldır İzmir’de oturup İslâmî kabul etmiş dul Fatma’nın ilamı mahkemede bulunan şahitler huzurunda 21 Zilhicce 1302/ 1 Ekim 1885 tarihinde deftere kaydedilmiştir¹⁸. Görüleceği gibi burada da bir ayrıntı ve bilgi verilmemiştir. İzmir Gureba Hastanesinde mukim, Rum milletinden Ahmet Pir Reşid ismini almış olan mühtedi 27 Muharrem 1318/ 27 Mayıs 1900 tarihinde şahitler huzurunda İslâmî seçmiştir¹⁹.

Tablo VI: İzmir Dışından olup İzmir’de İhtidâ Edenlerin Memleket ve Milliyetlerini Gösterir Tablo

Şehir adı	Adedi	Milliyeti
Akşehir	1	Belirtilmemiş (Ermeni olmalı Ohannes)
Alaçatı	1	Rum
Ankara	1	Belirtilmemiştir
Antalya	1	Rum
Avusturya	2	Yahudi

¹⁷ İslâmî seçtikten sonra Hasan adını alan şahıs için baba adı Abdullah olarak kaydedilmiştir. Diğer sicil kayıtlarının hiçbirinde baba adı yazılmadığı gibi İslâmî kabul ettikten sonra baba adı olarak Abdullah ismi yazılmamıştır. Bk. **İzmir Şer’iyye Sicilli 43**, s.194.

¹⁸ **İzmir Şer’iyye Sicilli 41**, s.49.

¹⁹ **İzmir Şer’iyye Sicilli 63**, s.108.

Bağdat	1	Ermeni
Bayındır	1	Rum
Bergama (Çandarlı)	1	Rum
Bergama'da oturur İškodralı	1	Latin
Bergama	2	Yahudi
Bergama	1	Rum
Beyrut	1	Rum
Bodrum	1	Yahudi
Bodurece	2	Belirtilmemiştir
Bosna	2	Belirtilmemiştir.
Bulgar	1	Hıristiyan Katolik
Bulgaristan	3	Bulgar
Bursa	1	Rum
Bursa	3	Ermeni
Cezair-i Bahri sefid	1	Rum
Çeşme	1	Ermeni
Çeşme	1	Rum
Çeşme	1	Yahudi
Denizli	2	Ermeni
Dimetoka	1	Rum
Diyarbakır	1	Ermeni
Ereğli	1	Ermeni
Erzincan	1	Ermeni
Erzurum Kığı	1	Ermeni
Erzurum	1	Ermeni
Ferye	1	Belirtilmemiştir.
Foça	1	Belirtilmemiş (Rum olmalı Yorki)
Girit	1	Yahudi
Girit	5	Rum
Halep	1	Rum
Hanya	1	Rum
İspanya	1	Belirtilmemiştir.
İstanbul-Beşiktaş	1	Ermeni
İstanbul	3	Ermeni
İstanbul	1	Yahudi
İstanbul	1	Rum
İstanköy	1	Rum
İškodra	1	Latin
Karaburun	5	Rum
Karaburun	1	Yahudi
Kastamonu	1	Ermeni
Kayseri	2	Ermeni
Kayseri	6	Rum
Kayseri	2	Yahudi
Kırkağaç	1	Ermeni
Konya vilayeti Isparta sancağı	2	Rum
Kuman ?	1	Belirtilmemiştir.
Kuşadası	4	Rum
Kütahya	1	Rum
Mağnisa	1	Ermeni
Mağnisa	1	Yahudi
Mağnisa	2	Rum
Maraş	1	Ermeni
Menemen	3	Rum
Menteşe	1	Yahudi
Midilli	3	Rum
Midilli	1	Belirtilmemiş
Milas	1	Yahudi
Mora	1	Rum
Musul	1	Katolik
Nazilli	1	Yahudi
Nevşehir	2	Rum
Nif	1	Rum
Niğde	1	Rum
Okunamadı	1	Rum
Ödemiş	1	Rum
Ödemiş	1	Ermeni
Romanya	1	Yahudi
Sakız Adası	6	Rum

Sakız Adası	1	Ermeni
Sakız Adası	1	Yahudi
Sisam	1	Rum
Sivas-Darende	1	Ermeni
Sivas-Tokat	1	Ermeni
Sivas	2	Ermeni
Suriye	1	Rum
Şam	1	Yahudi
Tekfurdağı	1	Yahudi
Tire	9	Yahudi
Tire	2	Rum
Torba	1	Rum
Trablus-u Şimal	2	Musevi
Turhal	1	Rum
Urla	6	Yahudi
Yanya	3	Rum
Yozgat	1	Ermeni
Yunanistan	1	Rum

6-Devlet Görevi İfa Ederken İhtidâ Edenler

Devlet görevlisi olarak İzmir'de görev ifa ederlerken İslâmî tercih edenler de vardır. Bu kişiler polis ve jandarma erleridir. İzmir'de polis olarak görev yaparken İslâmî seçen 2 adet Bulgar kökenli kişi mevcuttur. Bu kişilerin milliyeti kısmı belirtilmeyerek Bulgaristanlı kaydı mevcuttur²⁰. İzmir Polis idaresinde görevli İlya ve Dıragot adlı Hıristiyanların memleketleri belirtilmeksizin, 14 Rabiulevvel 1307/8 Kasım 1889 tarihinde mahkeme huzuruna gelerek şahitler karşısında İslâmî kabul etmişlerdir. İlya 19 yaşında olup Hüseyin adını almıştır. Dıragot ise 21 yaşındadır ve Hasan adını tercih etmiştir²¹. İzmir Polis idaresinde sakin olan 2 Avusturyalı ve 1 Romanyalı Yahudi 2 Rabiulevvel 1313/9 Aralık 1885 tarihinde ihtidâ etmişlerdir. Avusturyalı Mehmet Ali için sadece Yahudi milletinden yazılmıştır. Diğer Avusturyalı Selahaddin Kadri için ise Macar Yahudi kaydı tutulmuştur. Romanyalı Yahudi'nin İslâmî olarak tercih ettiği isim ise Yusuf Ziyaeddin'dir²². Polis idaresinde misafir olduğu halde 13 Şevval 1314/17 Mart 1897 tarihinde Rum milletinden Ali Rıza İslâmî seçmiştir²³. Buradaki misafir kaydı kişinin gerçekten orada misafir olup olmadığı hususunda açık değildir. Bulgar kökenli olduğu belirtilen 2 kişi de misafir iken İslâmî seçenler arasındadır. Bulgar olup 21 Muharrem 1322/7 Nisan 1904 tarihinde İzmir Polis idaresinde misafir iken İslâmî kabul edenlerin yaşları 19 ve 20, isimleri Hasan Hüseyin ve Mehmet Necati olarak yazılmıştır²⁴.

İzmir'de polis idaresinde sakin olduğu yazılmış olan 21 Rabiulevvel 1321/17 Haziran 1903 tarihli ilamda milliyetleri belirtilmeyen 4 bakire bayan ve 1 erkeğin kayıtları yapılmıştır. Bayanlar yirmi ila otuz yaş arasındadır. Bayanların İslâmî kabul ettikten sonra seçtikleri yeni isimleri Emine, Feride, Fatma ve Ayşe, erkeğin ise İbrahim'dir. Bu kişilerin memleketleri Bosna, Bodurice, Kuman ve Ferye olarak gösterilmiştir²⁵. Bu kişiler farklı yerlerden İzmir'e gelmişlerdir. Aralarında bir akrabalık bağı olup olmadığına dair kayıt düşülmemiştir. Genelde aralarında kan bağı bulunanlar hakkında bu bilgilerin verilmesi, bu olayda da verilmemesi farklı mekânlardan gelmiş birbirleriyle alakaları olmayan kişiler izlenimini uyandırmaktadır.

Midilli Adası'ndan olan ve yaşı 18 olarak gösterilen Dimitri, İzmir'de kışlada misafir olarak gösterilmiştir. Kışlada misafir olarak kalması mümkün olamayacağına göre askerlik vazifesini icra etmek için burada bulunuyor olmalıdır²⁶. Farklı bir amaç ile kışlada misafir ise kayıtlara yansımamıştır. Yine Kışla-yı hümayunda ikamet eden Yahudi asıllı 20 yaşında Samuel 16 Recep 1308/25 Şubat 1891 tarihinde mahkemede şahitler huzurunda İslâmî kabul ederek Mustafa adını almıştır²⁷. Askerlik vazifesini ifa ederken İslâmî kabul eden Milaşlı Elyakim Musevi asıllı olup İslâmî kabul ederek Mehmet adını

²⁰ 8 Safer 1308/23 Eylül 1890 tarihinde İzmir Polis idaresinde mukim olan Kosta ve Zahiriyeye mahkemeye gelerek şahitler huzurunda kelimeye şahadet getirip Müslümanlığı tercih etmişlerdir. Her ikisi de isimlerinin Mustafa olmasını istemişlerdir. Bk. **İzmir Şer'iyye Sicilli 46**, s.165.

²¹ **İzmir Şer'iyye Sicilli 46**, s.167.

²² **İzmir Şer'iyye Sicilli 53**, s.63-64.

²³ **İzmir Şer'iyye Sicilli 56**, s.109.

²⁴ **İzmir Şer'iyye Sicilli 79**, s.44-45.

²⁵ **İzmir Şer'iyye Sicilli 77**, s.56-57.

²⁶ 17 Şevval 1305/27 Haziran 1888 tarihli kayıt için bakınız **İzmir Şer'iyye Sicilli 43**, s.93.

²⁷ **İzmir Şer'iyye Sicilli 45**, s.71.

alırken henüz 18 yaşındadır. Mehmet'in görev yeri İzmir'de jandarma taburu birinci bölüğüdür²⁸. Milliyeti belirtilmemiş fakat Yahudi olma ihtimali yüksek olan, 9 Rabiulahir 1318/ 6 Ağustos 1900 tarihli ilamda İzmir Asmalı Mescid ahalisinden olup Jandarma taburunun üçüncü bölük efradından iken İslâmı seçen Mustafa Hilmi'nin yaşı 23'tür²⁹. Yine İzmirli Jandarma taburu birinci bölük efradından Musevi milletinden olup 31 yaşında 23 Rabiulahir 1318/20 Ağustos 1900 tarihinde İslâmı şahitler huzurunda kabul edip Hüseyin Davut adını almıştır³⁰. 19 Recep 1316/3 Aralık 1898 tarihli ilamda İzmir'de Asakiri-şahanede sakin olan Rum asıllı Sadi şahitler huzurunda İslâmı kabul etmiştir³¹.

Tire kazasından olup İzmir'de mahpushane bulunan Rum milletinden olan 26 yaşındaki Petre 29 Muharrem 1307/25 Eylül 1889 tarihinde İslâmı kabul etmiştir³². Mahpus olan Petre'nin mahkemede şahitler huzurunda İslâmiyeti kabul etmesine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mahpus olmanın İslâmı seçmedeki etkisi üzerine bir bilgi de mevcut değildir. Bir başka tevkifhanede bulunduğu sırada İslâmiyeti tercih etme örneği bayana aittir. 14 Recep 1315/ 9Aralık 1897 tarihinde İslâmı seçen Rum milletinden Ayşe yirmi beş yaşlarında olup İzmir'de Tevkifhane'de misafir olarak kalmaktadır³³.

7-İhtidâ Edenlerin Meslekleri

İhtidâ ilamlarında kişilerin mesleklerine ait bir bilgi hanesi yoktur. Fakat bazı ilamlarda kişilerin meslekleri o kişilerin çevrelerinde nasıl tanındıklarını göstermeleri açısından verilmiştir. Toplam 40 mühtedinin meslekleri yazılmıştır. Genelde Yahudi ve Musevi olarak milliyetleri yazılmış olan mühtedilerin mesleklerinin yazıldığı görülmüştür. Bu tabloda toplam 29 adet meslek ortaya çıkmıştır. (Bakınız Tablo VII) Bu meslekler içinde en çok geçenler; 4 kunduracı ve 3 pabuççu olarak görülmektedir. Buradaki veriler bir yorum yapmak için yeterli değildir. Sadece ihtidâ edenlerden bazılarının meslekleri hakkında bilgi edinilmesi açısından çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo VII: İhtidâ Edenlerden Bazılarının Meslekleri

Meslek	Adet	Meslek	Adet
Abacı	1	Körükçü	2
Arzuhalci	1	Kunduracı	4
Bakkal	2	Oduncu	1
Balıkçı	1	Pabuççu	3
Basmacı	1	Paçavracı	1
Çalgıcı	1	Palamutçu	1
Çıkrıkçı	1	Sabuncu	1
Çilingir	1	Sekeci	2
Çuvalcı	1	Sürgücü	1
Demirci	2	Şekerci	1
Dökmeci	1	Terzi	2
Eskici	1	Tulumbacı	2
İskemleci	1	Tüccar	1
Katmerci	1	Tütüncü	1
Kazancı	1		

8-Aile Olarak İhtidâ Edenler

Aile olarak İslâmı tercih eden topluluklar arasında başta Yahudiler gelmektedir. 2 Zilkade 1311/7 Mayıs 1894 tarihinde ailece İslâmiyeti kabul eden Mustafa 36 eşi Ayşe 30 yaşlarındadır. Yahudi milletine mensup ailenin yaşları belirtilmemiş Ayşe ve Fatma isimlerinde iki kızları da İslâmiyeti kabul etmişlerdir³⁴. İzmir'de Ali Reis Mahallesi'nde sakin iken İslâmı kabul eden bir başka Yahudi ailesi de 20 yaşındaki Emine ve yaşı verilmemiş olan Ali Rıza'dır³⁵. 14 Ramazan 1305/25 Mayıs 1888 tarihli kayıтта Mavri veled-i Musa Yahudi milletine mensup iken İslâm ile müşerref olmuştur. Mehmet Ali adını alan mühtedinin mesleği kunduracılıktır. Mehmet Ali'nin kendisi ile beraber eşi Cemile ve oğulları 3 yaşında Hasan ve Hüseyin de din değiştirerek İslâmı kabul etmişlerdir³⁶. 18 Ramazan 1305/29 Mayıs 1888 tarihli

²⁸ İzmir Şer'iyye Sicilli 46, s.16.

²⁹ İzmir Şer'iyye Sicilli 63, s.124.

³⁰ İzmir Şer'iyye Sicilli 64, s.72.

³¹ İzmir Şer'iyye Sicilli 59, s.132.

³² İzmir Şer'iyye Sicilli 46, s.142.

³³ Ayşe'nin eşi Karaburunlu Yorki'dir. Yani İslâmiyeti kabul ettiği dönemde eşi hala Hıristiyandır. Bk. İzmir Şer'iyye Sicilli 58, s.35.

³⁴ İzmir Şer'iyye Sicilli 50, s.181.

³⁵ İzmir Şer'iyye Sicilli 57, s.49.

³⁶ İzmir Şer'iyye Sicilli 43, s.85.

kayıtta ise Yahudi Salamon dört oğlu ve kızı ile İslâmı kabul etmiştir. Salamon ve oğlu Osman'ın yaşları verilmemiştir. Diğer oğulları ve kızının isimleri ve yaşları şu şekildedir. Ali 12; Mehmet 9; İbrahim 5 ve kızı Hatice 10 yaşlarında olarak kaydedilmiştir. Eşi hakkında bilgi verilmeyen Salamon henüz buluş çağına gelmemiş çocukları ile beraber mahkeme huzurunda İslâmı kabul etmiştir³⁷. Mahalle-i Cedid'te oturan Musa isimli Yahudi 1305 Rabiulevvel guresinde/Kasım 1887'de mahkemeye kendisi gibi 32 yaşında olan eşi ve 11 yaşındaki kızı ile gelerek İslâmı kabul etmişlerdir. İslâmî olarak tercih ettikleri isimleri Mehmet, Emine ve kızınıki ise Kamile'dir³⁸. Yahudi milletine mensup olan ve İslâmı kabul eden Hatuniye Mahallesi'nde sakin olan Zehra 42 yaşında olup onunla beraber 15 yaşında Naciye 23 Zilkade 1307/11 Temmuz 1890 tarihinde Müslümanlığı seçmişlerdir³⁹. İzmir'de Arap Hasan Çeşmesi Mahallesi'nde ikamet eden Yahudi aile 4 Zilkade 1311/9 Mayıs 1894 tarihinde mahkemede şahitler huzurunda kelimeyi şehadet getirerek İslâmı kabul etmişlerdir. Ali ve Fatma Kamile adını alan eşlerin kaydını ilginç kılan özellik kucaklarında altı aylık çocuklarını da ihtidâ eden biri olarak göstermişler ve adını Hatice Makbule olarak yazdırmışlardır⁴⁰. Rusya'dan gelen Yahudi kökenli 40 yaşında olan İsmail ile beraber eşi, iki kızı ve oğlu olmak üzere ailece İslâmiyeti tercih etmişlerdir. Eşi Fatma Münire adını alırken kızları Hatice 8 yaşında diğer kızının yaşı verilmeyip adı Ayşe olarak deftere işlenmiştir. Dört yaşındaki oğlu için Yusuf adı tercih edilmiştir⁴¹. Aslen Kayserili olup İzmir'de sakin olan Yahudi ailesi İslâmiyeti kabul etmişlerdir. 18 Zilhicce 1315/10 Mayıs 1898 tarihli ilamda yaşları verilmemiş olan İsa ve Ayşe Sultan şahitler huzurunda Müslüman olmuşlardır⁴². İzmir'de İkiçeşmelik Mahallesi'nde Tahtalı karyesinde sakin Yahudi milletinden olduğu belirtilmiş, yaşı 60 olarak ilama yazılmış olan ve 17 Şevval 1321/ 6 Ocak 1904 tarihli kayıta İslâmı kabul eden Mehmet Ali ile yaşı belirtilmemiş eşi Fatma Sabire bulunmaktadır. Yaşları 6 ve 8 olarak gösterilen oğulları Mustafa ile Salih dışında yaşı belirtilmemiş kızları Emine Makbule de İslâmı seçmişlerdir⁴³.

Aile olarak İslâmı tercih eden Rumlarla ilgili örnekler de mevcuttur. Aslen Bayındırlı olup İzmir'de Gureba Hastahanesi'nde misafir olarak bulunan ve sicillere ismi yazılmayan sadece Yanko eşi olarak kaydedilen bayanın İslâmî adı da yazılmaz iken eşi Mehmet adını tercih etmiştir. Oğullarının da yaşı ve İslâmı kabulden sonra isminin ne olduğu belirtilmemiş olan bir Rum ailedir⁴⁴. Yine Rum kökenli olup Nevşehirli Mehmet Ali 32 yaşında olup İslâmı kabul ettikten sonraki ismi yazılmamış olan 8 yaşındaki oğluyla beraber 25 Cemazeyilahir 1321/ 18 Eylül 1903 tarihli ilama kaydedilmişlerdir⁴⁵.

Ermeni asıllı olup 22 Cemazeyilevvel 1322/ 4 Ağustos 1904 tarihli ilamda İslâmî adını Fatma olarak değiştiren 38 yaşındaki bayan ve yaşı belirtilmemiş olan oğlu ise Ahmet Kazım adını almıştır⁴⁶.

İslâmiyeti kabul ettikten uzun yıllar sonra ihtidâ ilamı defterlere kaydedilebilmektedir. Yedi yıl evvel İslâmı kabul eden Yahudi milletinden İbrahim ve Fatma'nın yaşları belirtilmeyen üç oğlu Hasan, Hüseyin ve Ali ile kızları Emine de aynı dönemde İslâmı kabul etmişlerdir. İbrahim ve Fatma'nın İslâmı kabul etmelerinden sonra Hatice ve Mustafa isimleri verilen iki çocukları daha olmuştur⁴⁷.

Sicillerde eş ve çocuklarla ilgili ilginç örnekler mevcuttur. Kuşadası kazasına tabi Çakı karyesinden ihtidâ eden Esmâ'ya ait 27 Cemazeyilevvel 1309/ 29 Aralık 1891 tarihli ilam ilginçtir. Esmâ için Değirmenci Üstad zevcesi yazılmıştır. Medeni hali ile ilgili olarak seyyib kaydı düşülmüştür. Kaydın devamında Esmâ İslâmı kabul ettikten sonra eşi Üstad'a İslâma davet mahalli niyabet-i şeri'yye tarafından yapılmış fakat Üstad kabul etmemiştir⁴⁸. 19 Cemazeyilahir 1309/15 Aralık 1891 tarihinde Kuşadası'nda görülen davada alınan karar 167 nolu yazı ile İzmir'e gönderilmiş tekrar ilam olarak yazılmıştır. Dolayısıyla Esmâ'ya ait iki adet ihtidâ ilamı vardır. Merkezde Esmâ'nın medeni haline seyyib yani dul kaydı düşülmüştür. Tek örnekten yola çıkarak bu tür bir genelleme yapmak yanlıştır. Fakat bu örnekte İslâmı kabul eden bayanların eşlerine de İslâmı kabul etmelerine dair telkinde bulunmaktadır. Örnekte bu durumu kabul etmeyen Üstad'ın eşinden boşandığı kabul edilip öyle kayıt yapılmış olmalıdır. Bunun benzeri bir başka örnekte ise Rum milletine mensup olan 5 Rabiulevvel 1310/ 27 Eylül 1892

³⁷ İzmir Şer'iyye Sicilli 43, s.86.

³⁸ İzmir Şer'iyye Sicilli 43, s.6.

³⁹ İzmir Şer'iyye Sicilli 46, s.121.

⁴⁰ İzmir Şer'iyye Sicilli 50, s.186.

⁴¹ İzmir Şer'iyye Sicilli 49, s.123.

⁴² İzmir Şer'iyye Sicilli 58, s.68.

⁴³ İzmir Şer'iyye Sicilli 78, s.27.

⁴⁴ İzmir Şer'iyye Sicilli 69, s.42.

⁴⁵ İzmir Şer'iyye Sicilli 73, s.111.

⁴⁶ İzmir Şer'iyye Sicilli 79, s.129.

⁴⁷ İzmir Şer'iyye Sicilli 50, s.106.

⁴⁸ İzmir Şer'iyye Sicilli 48, s.77; Aynı husus defterde iki defa kaydedilmiştir. Bk. İzmir Şer'iyye Sicilli 48, s.67.

tarihinde tutulan ilamda Fatma adını alan mühtedi 30 yaşında dul bir bayandır. Kızları Emine Fitnat, 6 ve Ayşe İsmet ise 4 yaşlarında olup onlar da İslâmı tercih etmişlerdir. Fatma'nın eşine de İslâmı kabul hususunda davet yapılmış fakat kabul etmemiştir. Bundan dolayı Fatma'nın medeni durum hanesine de seyyib yani dul kaydı düşülmüştür⁴⁹. 27 Zilhicce 1309/ 23 Temmuz 1892 tarihinde mahkemede şahitler huzurunda İslâmı kabul eden Huriye evli olup 28 yaşındadır. Oğlu Mehmet de 4 yaşında olup annesi ile beraber İslâmı seçmiştir⁵⁰. Huriye'nin eşi olan ve Arasta içinde kunduracılık mesleğini yürüten Hasan da adı geçen tarihten önce İslâmiyeti kabul etmiştir⁵¹. Burada görüldüğü gibi eşlerden biri yani erkek daha önceden İslâmı seçmiştir. O Müslüman iken eşi ve çocukları Yahudilik inancına devam etmişlerdir. Aradan ne kadar süre geçtiği belirtilmemiş olmasına rağmen ortaya şu sonuç çıkmaktadır. Kişilerin eşleri ve çocuklarına müdahale hakkının olmadığı görülmektedir. Bu örnek esasında yukarıdaki örneklerle çalışmaktadır. İslâmı seçen erkeklerin eşleri için böyle bir baskı söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Evlilikleri yani aile bağlarının devam ettiği kabul edilmektedir. Bayanlar için ise seyyib kaydı düşülerek dul kabul edilmektedirler. Esasta ise bayanın eşinden ayrılıp ayrılmadığı açık değildir. Bir başka örnekte ise İslâmı tercih eden bayan için eşinin artık ona müdahale edemeyeceği notu düşülmüştür. 21 yaşında ve Ermeni milletinden olan 3 Rabiulahir 1312/4 Ekim 1894 tarihinde İslâmı kabul eden medeni hali evli olarak gösterilen Ayşe'nin eşi Bağya'ya mahkemece eşine müdahalenin şimdiden sonra bigayr-i caiz olduğu belirtilmiştir⁵². Çocuklara ailelerin müdahale edemediğine dair örnekte, İzmir Hatuniye Mahallesi'nde Yahudi asıllı ve tahminen yaşı 18 olan Sultan'ın babası daha önce İslâmiyeti kabul edip Mehmet adını almıştır. Sultan binti Mühtedi Mehmet kaydının devamında Selh-i Şevval 1318/Ağustos sonu 1900 tarihinde şahitler huzurunda kelimeye şehadet ederek İslâmı kabul eden Sultan'ın yeni ismi Asiye olmuştur⁵³.

Bazı kayıtlarda mahkemeye gelen kişilerin eşlerinin huzurunda İslâmı kabul ettikleri belirtilmiştir. Süheyl bin Abdullah daha önce ihtidâ etmiştir. Daha önce Hıristiyanlığın Katolik mezhebine mensup olan ve 35 yaşındaki eşi Emine 14 Şevval 1312/10 Nisan 1895 tarihinde İslâmı eşinin ve diğer şahitlerin huzurunda kabul etmiştir⁵⁴. 13 Safer 1310/6 Eylül 1892 tarihli ilamda da "hüsn-ü rızasıyla" İslâmı kabul eden 26 yaşında olan Rum milletinden Fatma Binnaz'ın kaydı vardır⁵⁵.

Aslen Moralı olup İzmir'de Zekiye Hanı'nda sakin olan ve 25 Cemazeyilahir 1320/29 Eylül 1902 tarihinde İslâmı kabul ettikten sonra isimlerinde yapılan değişiklik yazılmamış olan Rum kökenli Niko'nun iki eşi vardır. Eşlerinden birinin adı Lice olup yirmi beş yaşındadır ve bir buçuk yaşındaki Mehmet bu hatundan olmuştur. Estelyani'nin yaşı tahminen 30 olup Fatma ismindeki 4 yaşındaki kız da bu bayandan olmuştur⁵⁶.

İzmir'e bağlı Seydiköy nahiyesinde sakin olan iki kardeş 29 Cemazeyilevvel 1321/23 Ağustos 1903 tarihinde İslâmı kabul etmişlerdir. Erkek olanın adı Mehmet Hidayet olup yaşı 19, Hatice Binnaz bakire ve yaşı 18 olarak kaydedilen kişiler kardeşlerdir⁵⁷. Yine kardeş olup İslâmı seçen Kuzey Trablus (Trablus-ı Şimal) bölgesinden milliyetleri ve yaşları yazılmamış, iki erkek kardeşin İslâmı kabul ettikten sonraki adları Kalender ve Hacı Mehmet Ali Efendi'dir⁵⁸.

İzmir'de ihtidâ edenlerden ilginç bir ilamda, Haham Patrikhanesinde sakin olduğu halde İslâmı tercih eden Ali Receb'e ait ilamdır⁵⁹. İkamet ettiği yer ile seçtiği din arasında zıtlık söz konusudur.

Sonuç

İzmir Şer'iyye sicillerinde Tanzimat sonrasında Müslim ve gayr-i Müslim arasındaki farklılıkların kaldırılmış olduğu bir dönemdeki ihtidâ kayıtları önemli veriler ortaya koymuştur. Sicillerdeki veriler kalıp halinde yazıldığı için birbirinden çok farklı bilgileri ihtiva etmemektedir. Fakat buna rağmen önemli istatistikî bilgiler sunmuştur. Bunların başında İhtidâ edenlerin çoğunun bayanların oluşturduğudur. İhtidâ edenlerin % 85'inin otuz yaş altı olduğu ortaya çıkmıştır. Genç nüfus din değiştirmeye daha uygundur. Özellikle bayanlar arasında din değiştirme olayları erkeklere göre daha

⁴⁹ İzmir Şer'iyye Sicilli 49, s.28.

⁵⁰ İzmir Şer'iyye Sicilli 48, s.190.

⁵¹ İzmir Şer'iyye Sicilli 48, s.179.

⁵² İzmir Şer'iyye Sicilli 52, s.70.

⁵³ İzmir Şer'iyye Sicilli 66, s.25.

⁵⁴ İzmir Şer'iyye Sicilli 52, s.202.

⁵⁵ İzmir Şer'iyye Sicilli 49, s.16.

⁵⁶ İzmir Şer'iyye Sicilli 73, s.168.

⁵⁷ İzmir Şer'iyye Sicilli 77, s.100.

⁵⁸ İzmir Şer'iyye Sicilli 77, s.149.

⁵⁹ 5 Zilhicce 1314/ 7 Mayıs 1897 tarihli ilam için bk. İzmir Şer'iyye Sicilli 56, s.140.

fazladır. Ticari açıdan çok önemli bir mevkiye bulunan İzmir’de, Adalar ve XIX yüzyıl başlarındaki Rum isyanlarından kaçıp Batı Anadolu bölgesine sığınan Rumlar olmasına rağmen, İhtidâ eden Yahudi nüfus % 50’den fazladır. Yahudiler aile olarak İslâmı en çok tercih eden gayr-i Müslim tebaadır. İhtidâ edenlerin % 20’den fazlasını şehir dışından gelen gayr-i Müslimler oluşturmuştur. İnsanlar doğup büyüdükları mekânların dışında kendilerini baskı altında hissetmeksizin kararlarını daha rahat verebilmektedirler. Tercihlerini de rahatlıkla çevre baskısı olmaksızın yapabilmektedirler. Geriye kalan %80’lik kısmın çoğu İzmir’de kaldıkları evlerde misafir olarak kaydedilmişlerdir. Polis ve jandarma gibi görevliler de din değıştirenler arasında görölmektedir. Ülkenin birçok yerinde Tanzimat ile birlikte tanasur hareketleri görölürken İzmir’de ihtidâ hareketleri oldukça önemli bir yekun olarak devam etmiştir.

KAYNAKÇA

AÇIKEL Ali, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtidâ Hareketleri (1772-1897)” **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.23, Erzurum 2004, s.171-193.

AKGÜNDÜZ Ahmet, **Şer’iyye Sicilleri I**, İstanbul 1988.

AKÖZ Alaaddin, “Konya’da İhtidâ Hareketleri ve Osmanlı Mahkemesi (1640-1705)”, **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi**, Konya 2000, s.547-559.

ARNOLD T. W., **İntişâr-ı İslam Tarihi**, (çev.: H. Gündüzler), Ankara 1971.

ASLAN Halide, **Tanzimat Döneminde İhtidâ (1839-1876)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

BALTACI Cahit, “Şer’iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi”, **Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu (Mayıs 1985)**, İstanbul 1985, s.127-132.

BOZKURT Gülnihal, **Gayr-i Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, (?), Ankara 1989.

ÇETİN Osman, “Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre Anadolu’nun İslâmlaşması sürecinde İhtidâların Yeri ve Bazı İhtidâ Kayıtlarının Düşündürdükleri”, **Tarih ve Toplum**, Şubat 1990.

ÇETİN Osman, **Sicillere Göre Bursa’da İhtidâ Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)**, Ankara 1994.

ÇETİN Osman, **Sicillere Göre Bursa’da İhtidâ Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)** Ankara 1999.

ÇOLAK Kamil, **XVI. Yüzyılda İstanbul’da İhtidâ Hareketleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000,

ERDOĞRU M. Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında İhtidâ Meselesi (1580-1640)” **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, İzmir 1999, s.163-170.

GÜRKAN Salime Leylâ, “Yahudilikte İhtidâ Meselesi”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, S. 7, İstanbul 2002 s.39

HALAÇOĞLU Yusuf, “Şer’iyye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru (Adana Şer’iyye Sicilleri)”, **Tarih Dergisi**, 28-29, İstanbul 1975, s.127-163

İLGÜREL Müçteba, “Şer’iyye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru”, **Tarih Dergisi**, S. 28-29, İstanbul 1975, s.123-125

İNAN Kenan, “Trabzon’da İhtidâ Olayları (1648-1656)”, **Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon 2000.

İzmir Şer’iyye Sicilli 41.

İzmir Şer’iyye Sicilli 42.

İzmir Şer’iyye Sicilli 43.

İzmir Şer’iyye Sicilli 45.

İzmir Şer’iyye Sicilli 46.

İzmir Şer’iyye Sicilli 47.

İzmir Şer’iyye Sicilli 48.

İzmir Şer’iyye Sicilli 49.

İzmir Şer’iyye Sicilli 50.

İzmir Şer’iyye Sicilli 52.

İzmir Şer’iyye Sicilli 53.

İzmir Şer’iyye Sicilli 55.

İzmir Şer’iyye Sicilli 56.

İzmir Şer’iyye Sicilli 57.

İzmir Şer’iyye Sicilli 58.

- İzmir Şer'iyye Sicilli 59.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 60.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 61.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 63.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 64.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 66.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 67.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 69.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 73.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 74.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 77.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 78.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 79.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 83.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 84.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 86.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 87.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 89.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 90.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 91.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 92.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 93.
 İzmir Şer'iyye Sicilli 94.

KARABAŞOĞLU Metin, "İhtidamın Özel Tarihi", *Köprü* 91, İstanbul 2005, s.165-179.

KARADAĞ Esra, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında (1800-1850) Anadolu'da İhtidâ Hareketleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi., Sivas 2005.

OĞUZOĞLU Yusuf, "Şer'iyye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIV/25, Ankara 1981-82, s.343-360

ORTAYLI İlber, "Tanzimat Dönemi Tanassur ve Din Değiştirme Olayları", **Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I**, Ankara 2004, s.313-319

ÖZDEMİR Rıfat, "Şer'iyye Sicillerinin Sosyo-Ekonomik Tarih ve Halk Kültürü Açısından Önemi", **I. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Sempozyumu Tebliğler**, Malatya 1986, s.179-187.

SAYDAM Abdullah, "Türk Toplumunda Cemaatler Arası İlişkiler ve Din Değiştirme Olayları: Trabzon Örneği (1794-1850)", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Ocak-Şubat 2005, İstanbul 2005, s.47-72.

SELÇUK Havva, "Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri'de İhtidâ Hareketleri (1645-1665)", **Dinî Araştırmalar**, Mayıs-Ağustos S. 13, Ankara 2002, s.165-176.

SELÇUK Havva, "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtidâ Hareketleri (1432-1482)" **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.12, Kayseri 2002, s.89-104.

ŞEKER Mehmet, "Osmanlı Arşiv belgelerine Göre İhtidâ Etmeninin Şartları, Tanzimat Sonrası Belgeler Işığında", **Diyanet İlmî Dergisi**, S. 41, Ankara 2005, s.71-86.

ŞEKER Mehmet, **Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtediler**, (?), İstanbul 2007.